

UDK 94(497.5)“20”
Izvorni znanstveni članak
Primljen 26. 2. 2010.
Prihvaćen za tisak 6. 7. 2010.

HRVOJE GRAČANIN

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10 000 Zagreb
hrvoje.gracanin@gmail.com

HRVATSKO RANO SREDNJOVJEKOVLJE U SLUŽBI POLITIKE U POČECIMA NEOVISNE HRVATSKE

U radu se nastoje otkriti tematski krugovi i obrasci usko povezani s poviješću hrvatskoga ranoga srednjovjekovlja kojima se poslužila hrvatska politička elita u jačanju i održavanju hrvatskoga nacionalnoga patosa te osnaživanju historijskoga prava naroda tijekom devedesetih godina 20. stoljeća. Cilj je utvrditi kako su interpretacije političara o pojedinim aspektima hrvatske ranosrednjovjekovne povijesti utjecale na medije i općenito na pučke predodžbe, napose u vezi s idejom o tzv. tisućljetnom snu hrvatskoga naroda. Znatan dio tih interpretacija našao je svoje mjesto i u temeljnim dokumentima hrvatske državnosti. Istraživanje je provedeno na temelju političkih govora i revelantnih državno-političkih spisa.

Ključne riječi: hrvatsko rano srednjovjekovlje, politika, ideologizacija, mitologizacija, devedesete godine 20. stoljeća

Uvod

Dobro poznati ideal povijesne znanosti mogao bi se ukratko sažeti težnjom da se ozbilji prošla stvarnost, ali nikako kao puki zbroj činjenica koje se uklapaju u razvojno pravocrtno zasnovanu i unaprijed svrsishodno određenu pripovjesnu povijest nego kao spoznajni produkt onoga što se podrazumijeva pod konstruktom nekadašnje zbilje, a utemeljen na kritičkoj moći utvrđivanja problematike te njezina razlaganja i tumačenja. Dakako, osim što je taj ideal već sâm po sebi teško postići budući da ovisi o tendenciji povijesne građe, narativâ

koji nude vlastiti oblik prošle stvarnosti prožet kulturom i nazorima vremena u kojem su nastali, ali i stoga što je katkada zamagljen diskursom suvremenih istraživača koji prigodično i nehotice spoznaje ukalupljaju prema vlastitim gledištima, on podliježe i utjecajima koji izlaze izvan strogo strukovnih odnosno stručno-povjesničarskih okvira.¹ Drugim riječima, potrebe države i nacije često diktiraju viđenje pojedinih povijesnih procesa ne vodeći pritom računa o svojoj složenosti, mnogostrukosti i multidimenzionalnosti njihovih interpretativnih mogućnosti.

Dobar primjer takvih stremljenja pretočenih u čvrsto uobličene iskaze i teze predstavlja tretiranje hrvatskoga ranoga srednjovjekovlja u političkim krugovima u počecima neovisne Hrvatske.² Općenito uzevši, srednjovjekovlje je više nego ijedno drugo razdoblje u europskoj povijest pružilo bogatu podlogu iz koje su se u 19. stoljeću napajala raznovrsna, nerijetko i sučeljena historijska prava.³ Tradicija ideološkoga “uzajmljivanja” iz srednjovjekovne prošlosti itekako je živa i u 20. stoljeću. Ne smije se smetnuti s uma ni to da ideja o europskom jedinstvu svoju imaginaciju crpi iz ideološki instrumentaliziranoga naslijeđa Karla Velikoga i njegova carstva i da tu duhovnu poveznicu zapadnoeuropske političke elite ustrajno promiču. Jedna od najuglednijih europskih nagrada, poznata pod skraćenim nazivom “Karlova nagrada” (njem. *Karlpreis*, eng. *Charlemagne Prize*, franc. *Prix Charlemagne*), proklamirano utjelovljuje duh europskoga zajedništva, a njegov bi simbol bio upravo spomenuti franački kralj.⁴ Ovaj se rad bavi načinom na koji je hrvatska politička elita filtrirala poje-

¹ Dobar je primjer Franjo Rački koji je svoje rasprave o hrvatskoj ranosrednjovjekovnoj povijesti pisao imajući uvijek na umu i sebi suvremene političke prilike te svrhu historije kao učiteljice odnosno osvjestiteljice nacije (o tome usp. Ančić 2008: VII–XXX).

² O uporabi srednjovjekovlja u suvremenoj Hrvatskoj vidi Budak 2009: 241–262. Budak (2009: 242) ističe da su u devedesetim godinama sada već prošloga stoljeća bile naglašavane tri ideološke sastavnice: tisućljetni san o hrvatskoj neovisnosti, tradicija o tisućljetnoj kulturi i trinaest stoljeća kršćanstva među Hrvatima (dva zadnja elementa korištena su kao argument za bjelodanu hrvatsku pripadnost zapadnomu civilizacijskomu krugu).

³ Za uporabu i zloparabu srednjovjekovlja u europskoj suvremenosti od 19. do 21. stoljeća vidi studije u zborniku radova *Gebrauch und Missbrauch des Mittelalter, 19.–21. Jahrhundert / Uses and Abuses of the Middle Ages: 19th – 21st Century / Usages et Mésusages du Moyen Age du XIXe au XXIe siècle*, János Bak, Jörg Jarnut, Pierre Monnet, Bernd Schneidemüller (ur.). (MittelalterStudien 17). München: Wilhel Fink, 2009. Također i Geary 2002. za razlaganje suvremenih europskih nacionalnih mitova u vezi s teorijom atribucije odnosno uspostavom dijakronoga kontinuiteta između modernih nacija i (stvarnih ili konstruiranih) etničkih identiteta u starom vijeku i srednjovjekovlju.

⁴ Za korištenje Karlova lika i djela u suvremene europske integracijske svrhe usp. Gerner 1994: 58–61. Također i Morrissey 2003. S političkim promjenama 2000. godine i hrvatska je politička elita stavila u fokus mit o Karlu Velikom, hotеći naglasiti svoju predanost zasadama Europske unije. To se ogledalo u otvaranju velike izložbe “Hrvati i Karolinzi” u

dina opća mjesta iz ranosrednjovjekovne hrvatske povijesti koja su, zahvaljujući tradicionalnoj historiografiji druge polovine 19. i prve polovine 20. stoljeća, stekla snagu argumenta. S tim u vezi nastoje se ustanoviti tematski krugovi i obrasci kojima se politička elita koristila u poticanju hrvatske nacionalne euforije, ali i kako bi postigla vlastitu historijsku legitimaciju.

Polazišne osnove

Središnja uloga u posredovanju spomenutih historijskih paradigmi među suvremenim hrvatskim političarima pripada pokojnomu prvomu predsjedniku Hrvatske Franji Tuđmanu kao nasljedovatelju i osnažitelju hrvatskoga nacionalnoga imaginarija. Njegova gledišta percipirana su kao suštinska i općevaljana, što je svoj odraz našlo i u temeljnim dokumentima hrvatske državnosti, a svakako je utjecalo i na poimanje hrvatskoga ranoga srednjovjekovlja u široj javnosti.⁵ Vrijedi istaknuti da je Tuđman svoje poglede dosljedno izražavao tijekom cijeloga razdoblja predsjednikovanja, kao što je očigledno iz njegovih govora u različitim prigodama koje su bile nabijene osobitom važnošću za najnoviju hrvatsku povijest. Upravo stoga je ovo istraživanje usredotočeno na ondje iznesene koncepcije.

U pristupnom govoru Hrvatskomu saboru, održanom 30. svibnja 1990. godine,⁶ dakle na prvoj sjednici novoga, demokratski izabranoga hrvatskoga parlamenta, Tuđman stvara paralele s nizom povijesnih podataka, prerađujući ih da odgovaraju suvremenoj svrsi.⁷ Tako spominje kako *već bizantski povjesnik Prokopije (6. st.) bilježi da Slaveni i Hrvati “od starine žive u demokraciji” rješavajući opće poslove “na zajedničkim skupovima”*, pri čemu Ante, koji se spominju kod Prokopija,⁸ zamjenjuje Hrvatima, čvrsto legitimirajući njihovu starodrevnost i predanost demokraciji i saborovanju od davnina. Tu temeljnu postavku nadalje potkrepljuje podacima o saboru u Rižanima, gdje, kako kaže, *istarski Hrvati zahtijevaju od nove franačke vlasti da poštuju njihova starosjedilačka prava u odnosu na došljake*, potom o krunidbi kralja Tomislava *na Duvanjskom*

Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu u prosincu 2000. godine (usp. Budak 2009: 260–261).

⁵ O tome usp. i Budak 2009: 258–259.

⁶ Za tekst usp. <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-04.htm> (pristupljeno 25. veljače 2010).

⁷ U radu se nećemo baviti promašenim ili netočnim povijesnim interpretacijama jer to nije bitno za ovdje izvedenu argumentaciju. Štoviše, takvi primjeri dodatno ilustriraju temeljni Tuđmanov diskurs i njegovo viđenje hrvatske ranosrednjovjekovne povijesti.

⁸ Usp. Prokopije, *Gotski rat*, 3.14.21. Također i *VIIINJ I*, 25.

polju čemu nazočuje “*vas puk zemlje*” i krunidbi kralja Zvonimira nakon što ga je narod i kler “*složno izabrao za kralja Hrvatske i Dalmacije*” na saboru u Solinu, te o saborima Petra Krešimira IV. u Šibeniku 1066. godine i Dmitra Zvonimira u Kninu 1087. godine kada obdaruju kraljevskim slobodinama zadarski benediktinski samostan, to žarište duhovnosti, kulture i prosvjete hrvatskoga srednjovjekovlja. Završava tvrdnjom da i nakon što je Hrvatsko Kraljevstvo povezano personalnom unijom s Ugarskom (1102.–1526.), a potom s habsburškom krunom, Hrvatski sabor i hrvatski ban bijahu nositelji nacionalnoga suvereniteta i branitelji državnosti Trojedne Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, i onda kad su one bile teritorijalno razjedinjene. Svime time sasvim zorno želi prikazati postojanje državnopravnoga kontinuiteta od ranoga srednjovjekovlja do suvremenosti, iako je riječ o posve različitim povijesnim realitetima i nespojivim vremenskim planovima.

U govoru prigodom proglašenja Ustava Republike Hrvatske 22. prosinca 1990. godine također se naglašava državnopravni kontinuitet:⁹ *Svoju nacionalnu samobitnost i državnu opstojnost hrvatski je narod, naime, uvijek, od prve srednjovjekovne samostalne države, razvijao i potvrđivao na iste načine i u sličnim oblicima zajedništva s drugima kao i ini najstariji europski narodi. Hrvatska državnost održavala se trajno i postojano, makar i u skućenim okvirima u ovisnosti od europske političke zbilje i državnopravne misli. Unatoč svim, dobro nam znanim povijesnim ograničenjima, hrvatsko državno pravo i oblici ustroja hrvatske države – kako u razdoblju feudalnoga društva, tako i u novije doba, sve od početka IX. stoljeća pa do 1918. godine – bili su utemeljeni na istim civilizacijskim vrednotama i načelima kao i u državama srednje i zapadne Europe toga doba. Nadalje: U zajednici hrvatsko-ugarskoj pod krunom sv. Stjepana, u razvijenom i kasnom srednjem vijeku, hrvatsko državno pravo temeljilo se na nizu zaključaka i zakonskih članaka Hrvatskoga sabora, koji je izvodio i branio državni subjektivitet Hrvatske pozivajući se na slobode prava i privilegije Hrvatskoga kraljevstva (...).* Na koncu posebno ističe *Pacta conventa* odnosno personalnu uniju 1102. godine kao jedan od temelja zasebnih državnopravnih odnosa u Habsburškoj Monarhiji, osobito prema Ugarskoj, čime je sasvim na tragu ideja i predodžaba kakve je zastupala tradicionalna hrvatska historiografija.

I u poslanici Predsjednika Republike Hrvatskom saboru 18. prosinca 1997. godine, prigodom promjene Ustava Republike Hrvatske i obilježavanja sedme obljetnice njegova proglašenja,¹⁰ sumirane su temeljne postavke koncepcije o

⁹ Za tekst usp. <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-05.htm> (pristupljeno 25. veljače 2010).

¹⁰ Za tekst usp. <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-18.htm> (pristupljeno 25. veljače 2010).

neprekinutom kontinuitetu hrvatske državnosti i državnopravne tradicije, pri čemu nije zaboravljena ni poveznica sa zapadnoeuropskim civilizacijskim krugom: *Održavajući svoju nacionalnu i državnu samobitnost, od srednjovjekovne samostalnosti hrvatskih kneževina i hrvatskoga kraljevstva, a zatim, makar i u skućenim okvirima, u višenacionalnim državnim zajednicama, hrvatski je narod čuvao i razvijao, trajno i postojano, pravne osnove svoga života i društveno-državnoga uređenja.*

U pozdravnom govoru povodom prvoga posjeta pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj, održanom 10. rujna 1994. godine,¹¹ Tuđman ponovno obilno poseže za utvrđenim nacionalno-povijesnim imaginarijem, uspostavljajući dugu povijesnu vezu s katoličkim kršćanstvom kao jednim od identifikacijskih čimbenika hrvatske nacije kroz vjekove: *Hrvati su jedan od najstarijih naroda današnje Europe. Oni su, u doba velike seobe naroda, u ova područja jugoistočne Europe, između Dunava i Jadrana, došli iz svoje pradomovine, "Bijele Hrvatske", koja je bila na području Vašega zavičaja u Poljskoj. Došavši ovamo, oni su ubrzo, još u VII. stoljeću prihvatili Kristovu vjeru i rimskoga biskupa kao njegova namjesnika, postavši i ostavši za trajna vremena sastavnim dijelom izgradnje i obrane zapadne kršćanske uljudbe. (...) Od osobite važnosti bile su veze i odnosi hrvatskih vladara sa Svetom Stolicom u doba nastajanja, izgradnje i obrane samosvojne hrvatske države. Povijesno je veoma znakovito svjedočenje cara Konstantina Porfirogeneta da su Hrvati sklopili sporazum s papom Agatonom g. 679. da neće napadati druge narode. Svoje prvo međunarodno priznanje – po tada uobičajenom shvaćanju – Hrvatska je zadobila od Vašega prethodnika pape Ivana VIII. koji 7. lipnja 879. piše knezu Branimiru: "...Kad smo (...) na dan Uzašašća Gospodnjega služili misu na žrtveniku Svetoga Petra, digosmo ruke uvis i blagoslovismo Tebe i cio narod Tvoj, i cijelu zemlju Tvoju, da mogneš ovdje uvijek tijelom i dušom sretno i sigurno vladati svojom zemaljskom kneževinom, a poslije smrti da se na nebesima s Bogom veseliš i vječno vladaš..." Godine 925. papa Ivan X. priznaje naslov prvomu hrvatskomu kralju Tomislavu. Papa Grgur VII. šalje hrvatskomu vladaru Zvonimiru krunu, i njegov ga izaslanik Gebizon kruni godine 1075. za kralja Hrvatske i Dalmacije, čime je, u okviru tadašnjega europskoga poretka, priznata suverenost hrvatskih vladara nad Dalmacijom koja je prije bila pod bizantskim vrhovništvom. Na koncu tu je i spomen Grgura Ninskoga kao jednoga od "hrvatskih ljudi" koji su "dali svoj obol, ne samo učvršćenju uloge katoličanstva u hrvatskim zemljama, nego i razvitku kršćanske uljudbe i nastojanjima prevladavanja raskola u kršćanstvu". Time je zatvoren povijesni krug koji Hrvate čvrsto veže uz papinstvo i katoličanstvo.*

¹¹ Za tekst usp. <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-11.htm> (pristupljeno 25. veljače 2010)

Taj je sentiment bjelodan i u govoru prigodom primanja Republike Hrvatske u članstvo Vijeća Europe, održanom u Strasbourgu 6. studenoga 1996. godine,¹² u kojem je istaknuto da je Hrvatska “u čitavoj svojoj 14-stoljetnoj povijesti” pripadala “srednjeeuropskoj i sredozemnoj kulturno-civilizacijskoj sferi”. Iste teze ponovljene su i u govoru prigodom svečanoga otvorenja izložbe “Hrvati – kršćanstvo, kultura i umjetnost” 28. listopada 1999. godine, a tijekom službenoga posjeta predsjednika Tuđmana Vatikanu i Republici Italiji: *Za nas Hrvate, pak, ovo je i vrijeme dovršetka duge prošlosti pune napora, žrtava i odanosti okrunjenih 13. siječnja 1992. godine kada je Vatikan bio među prvima koji su priznali samostalnu hrvatsku državu, demokratsku Republiku Hrvatsku. Tom su povijesnom činu prethodili mnogi drugi, a neki su od njih bili sudbonosni za duhovnu i političku vlastitost hrvatskoga naroda. Kada 879. godine papa Ivan VIII., kao vrhovni crkveni i politički autoritet kršćanske Europe, hrvatskome knezu Branimiru priznaje zemaljsku vlast nad cijelom Hrvatskom, on time daje poticaj europskim državama i vladarima da Hrvatsku prepoznaju kao nezavisnu i suverenu državu. A kada 925. i 928. godine na, za Hrvate prevažnima splitskim sinodama, papa Ivan X. bude uspostavio jedinstvenu crkvenu pokrajinu, i time sljubio Dalmaciju s Hrvatskom u jedinstveni hrvatski duhovni i kulturni prostor, tada će biti postavljeni temelji za izrastanje hrvatskoga naroda onakvoga kakav je danas – nikad u sebe zatvoren, na razmeđu dviju europskih ekumena, dviju kultura i civilizacija, ujedno most i razdjelnica, ali uvijek unutar Zapada i nikada izvan njega.*

U govoru u Splitu tijekom putovanja tzv. Vlakom slobode 26. kolovoza 1995. godine¹³ Tuđman spominje nedavno oslobođenje Knina, “tog starog hrvatskog kraljevskog grada u kojem je stolovao kralj Zvonimir, u kojem je bilo sijelo i hrvatskog biskupa kad se Hrvatska biskupija protezala tada sve do Drave”, dodajući da je od toga vremena “pa na ovamo Hrvatska proživjela teška vremena, a usred Knina, a usred Hrvatske stvarali su tuđe tijelo koje je trebalo onemogućiti hrvatsku slobodu i hrvatsku državu”, uzdižući taj grad do stožerne točke hrvatske državnosti i crkvene tradicije koja premošćuje stoljeća i pravocrtno spaja prošlost sa suvremenošću.

U govoru prigodom prve obljetnice vojno-redarstvene operacije “Oluja”, održanom u Kninu 5. kolovoza 1996. godine,¹⁴ Tuđman pak zalazi u sferu racionalizacije prošlosti iskustvima sadašnjosti: *Godine 1102. Hrvatska je stupila u*

¹² Za tekst usp. <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-15.htm> (pristupljeno 25. veljače 2010).

¹³ Za tekst usp. <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-12.htm> (pristupljeno 25. veljače 2010).

¹⁴ Za tekst usp. <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-14.htm> (pristupljeno 25. veljače 2010).

savez s Ugarskom, Hrvatska je živjela znači u višenacionalnim državama, zašto? Nakon izumrća vladara iz nacionalnih redova hrvatski se ljudi nisu znali složiti oko toga tko će među njima vladati, kao domaći čovjek, kao domaći muž, nego su birali vladare iz tuđih dinastičkih kuća, i to je bio uzrok zašto smo bili najprije u personalnoj uniji s Ugarskom, koja se kasnije pretvorila u stvarnu uniju kojom su Mađari vladali u Hrvatskoj. Zatim, u Habsburškoj monarhiji, a potom i u nesretnoj Jugoslaviji. Ovdje navedeni povijesni primjer sadrži krajnje negativnu konotaciju, pri čemu se trebaju izvući univerzalne pouke: podvrgavanje tuđincima zbog nesloge, što svoj začetak ima u hrvatskom ranom srednjovjekovlju, uzrok je svim nedaćama hrvatskoga naroda sve do suvremenosti. U tomu se zrcali tradicija hrvatske političke elite izražena napose u 19. stoljeću.

Elementi nacionalnoga imaginarija na djelu

Tematski krugovi evidentirani u Tuđmanovim govorima vrlo su široki i dotiču se zapravo svih osnovnih elemenata hrvatske ranosrednjovjekovne povijesti, preobličeni da bi odgovarali tekućim političkim potrebama ili pod snažnim utjecajem nacionalnoga imaginarija, od doseobe Hrvata i rane hrvatske državnosti, preko sabora, krunidbi vladara, prijestolnih gradova, veza s papinstvom i pripadnosti zapadnomu kršćanskomu civilizacijskomu krugu, pa sve do stupanja u zajednicu s Ugarskom i kritike podvrgavanja tuđinskoj vlasti.¹⁵ Percepcija Tuđmana kao oca domovine, tvorca suvremene hrvatske državnosti, koja je bila dosljedno proklamirana tijekom devedesetih godina, izravno je utjecala i na šire prihvaćanje spomenutih gledišta o hrvatskom ranom srednjovjekovlju. To je zarano bilo vidljivo i u pučkoj kulturi, na primjer, u pjesmi Dražena Žanka “Od stoljeća sedmog” s kojom je nastupio na Splitskom festivalu 1991. godine, a koja završava gotovo programatskim stuhovima “Na kamenu tvrdom o tom slova pišu, / Od stoljeća sedmog tu Hrvati dišu”.¹⁶

Očitovalo se to i u imenovanjima ulica i trgova u hrvatskim gradovima i mjestima. Nedavno je istraživanje pokazalo da uvelike pretežu imena vladara tzv. narodne ili domaće dinastije, dok vladara iz doba zajedničke države s Ugarskom jedva da ima.¹⁷ Sasvim očigledno je to posljedica sustavnih političkih

¹⁵ Usp. i Budak 2009: 261–262.

¹⁶ Za cjelovit tekst pjesme usp. <http://www.crolinks.com/cromusic/o/odstolje.htm> (pristupljeno 25. veljače 2010).

¹⁷ Usp. Grgin 2007: 283–295. Nimalo slabiji ideološki iskaz nude i poštanske marke sa znakovitim odabirom motiva vezanih uz hrvatsko rano srednjovjekovlje (usp. Budak 2009: 246–248).

i ideoloških posezanja, provedenih još od 19. stoljeća bez obzira na ideološki predznak i društveni odnosno državni okvir, kako bi se stvorila točno određena slika prošlosti u uzajamnoj, projiciranoj ovisnosti o sadašnjosti. Time su se napose poslužile političke elite koje ustrajno promiču državotvornost i (pre)naglašenu nacionalnu svijest. Zacijelo nije nimalo slučajno da je visoka usredotočenost imena ulica po hrvatskim ranosrednjovjekovnim vladarima upravo oko Trga hrvatskih velikana, gdje je smještena i središnjica Hrvatske demokratske zajednice (HDZ).¹⁸ To, među ostalim, jasno svjedoči o tomu kojim se povijesnim predodžbama vodi stranka i kakve ideale zastupa (ili objavljuje da zastupa). Drugim riječima, ideja hrvatske državnosti u suvremenosti izravno se napaja vremenom tzv. narodnih vladara, pa se stječe dojam da je hrvatska politička elita sebe početkom devedesetih godina prošloga stoljeća doživljavala kao izravnoga nasljedovatelja odnosno obnovitelja zlatnoga ranosrednjovjekovna doba kada su Hrvati sami vladali nad sobom.

S tim je neodvojivo povezana i ideološki vrlo bremenita sintagma o tisućugodišnjem snu kao snažnom iskazu davno prekinutoga, ali sada obnovljenoga kontinuiteta. Ta je sintagma, koju je često ponavljao pokojni predsjednik Tuđman, izrasla iz toposa nacionalnoga imaginarija u pravu poštapalicu korištenu u nebrojenim prigodama, pa se ona može naći i u najneobičnijim kontekstima. Na primjer, u časopisu “Hrvatske šume”, broj iz srpnja/kolovoza 1998, kaže se: *Ostvario se tisućugodišnji san svakoga poštenoga Hrvata o neovisnoj hrvatskoj državi, o pravnoj državi, osnovanoj na hrvatskom pravnom sustavu, što je pored ostaloga i temeljna pretpostavka za dobro funkcioniranje šumarstva.*¹⁹

Takav svjetonazor i viđenje povijesti do izražaja su došli u temeljnom dokumentu hrvatske državnosti, Ustavu Republike Hrvatske. U preambuli se nabrajaju sve povijesne instancije (“izvorišne osnove”) koje, prema piscima Ustava, argumentiraju kontinuitet hrvatske države i nacije: *Izražavajući tisućljetnu nacionalnu samobitnost i državnu opstojnost hrvatskoga naroda, potvrđenu slijedom ukupnoga povijesnoga zbivanja u različitim državnim oblicima te održanjem i razvitkom državotvorne misli o povijesnom pravu hrvatskoga naroda na punu državnu suverenost, što se očitovalo – ovdje nas zanimaju isključivo, ujedno i historičarski najsporniji, navodi koji se tiču ranoga srednjega vijeka, dakle:*

¹⁸ Uočeno u studijama Marjanović 2007: 121, Stanić, Šakaja i Slavuj 2009: 102.

¹⁹ Šimić 1998: 2. Tradicija uporabe pojma “tisućljetnosti” može se pronaći i danas, čak i u tekstovima uglednih povjesničara (usp. Strčić 2008: 97, “tisućljetni život Hrvata”; 99, “tisućugodišnja hrvatska etnička te stalno živa nacionalna svijest; 106, “njihov (Hrvata i Slovenaca – op. H. G.) tisućugodišnji zavičaj”).

- u stvaranju hrvatskih kneževina u VII. stoljeću;
- u srednjovjekovnoj samostalnoj državi Hrvatskoj utemeljenoj u IX. stoljeću;
- u Kraljevstvu Hrvata uspostavljenoj u X. stoljeću;
- u održanju hrvatskoga državnoga subjektiviteta u hrvatsko-ugarskoj personalnoj uniji.²⁰

Taj uvodni segment o “izvorišnim osnovama” ostao je neizmijenjen i teže se kroz sve četiri inačice Ustava iz 1990. (NN 56/90), 1997. (NN 135/97), 2000. (NN 113/00) i 2001. godine (NN 41/01), što samo po sebi dovoljno snažno govori o političkom konsenzusu kad je riječ o ideologizaciji hrvatskoga ranoga srednjovjekovlja (i općenito hrvatske povijesti). Vrijedi pritom naglasiti da ni jedan ustav neke europske zemlje nema takvu ideološko-historijsku razradu. Tek Slovenci i Crnogorci govore o “višestoljetnoj borbi za narodno oslobođenje”²¹ odnosno o “istorijskom pravu crnogorskog naroda na sopstvenu državu stečenog u vjekovnim borbama za slobodu”,²² Makedonci se kronološki najranije pozivaju na državnopravnu tradiciju Kruševske Republike,²³ Česi spominju “sve dobre tradicije drevne državnosti zemalja češke Krune i države Čehoslovačke”,²⁴ dok još jedino Slovaci prizivaju “duhovnu baštinu Ćirila i Metoda i povijesno naslijeđe Velikomoravske Kneževine”.²⁵

Zaključak

O snaživanje nacionalnoga imaginarija u trenucima borbe za opstojnost države i s tim povezane nacionalne integracije percipira se, ne bez osnove, kao legitimna politička taktika kojom su se tijekom povijesti služili i još se služe mnogi narodi i države. Tako se i analizirani Tuđmanovi govori kronološki poklapaju s pojedinim ključnim događajima u najnovijoj hrvatskoj povijesti koji se smatraju presudnima za legitimaciju hrvatske državnosti i prava hrvat-

²⁰ Za tekst hrvatskoga Ustava iz 2001. godine usp. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232289.html> (pristupljeno 25. veljače 2010).

²¹ Za tekst slovenskoga Ustava usp. <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (pristupljeno 25. veljače 2010).

²² Za tekst crnogorskoga Ustava usp. <http://www.gov.me/biblioteka/1055251939.pdf> (pristupljeno 25. veljače 2010).

²³ Za tekst makedonskoga Ustava usp. <http://www.dzr.gov.mk/Uploads/ustavrm.pdf> (pristupljeno 25. veljače 2010).

²⁴ Za tekst češkoga Ustava usp. <http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/constitution.html> (pristupljeno 25. veljače 2010).

²⁵ Za tekst slovačkoga Ustava usp. <http://cpp.fmed.uniba.sk/Doc/ustava.pdf> (pristupljeno 25. veljače 2010).

ske nacije da zauzme ravnopravno mjesto u poretku europskih kršćanskih naroda, a nastali su pod dojmom nadasve nepovoljne političke situacije u kojoj se suvremena Hrvatska našla u prvim godinama samostalnosti. Percepcijski konstrukti povijesnoga predznaka iskazani u navedenim govorima, uz to što su bili sastavni dio Tuđmanova misaonoga habitusa i poimanja povijesti, nesumnjivo su imali cilj osnažiti nacionalni ponos i, sasvim u duhu 19. stoljeća, potaknuti svijest o državotvornom kontinuitetu i historijskom pravu, a sve kako bi se ojačalo zajedništvo i spremnost na obranu zemlje od agresije, pa ih valja sagledavati i u tom kontekstu. Osim toga, nacionalni diskurs Tuđmanovih govora bio je dijelom i svojevrsna reakcija odnosno odmak od ideološkoga konteksta političkih govora u socijalističkoj Jugoslaviji u kojem se naglašavao nadnacionalni aspekt sadržan u tezi o bratstvu i jedinstvu, a koji je jednako tako utemeljenje pronalazio ili, bolje rečeno, crpio imaginaciju iz ranosrednjovjekovne povijesti. Idući i dalje u prošlost, lako je opaziti da je hrvatska rano-srednjovjekovna povijest služila političkim elitama u ustanovljavanju i prenošenju ideoloških postavki u ovisnosti o političkim okolnostima i potrebama.

Otuda je u iznesenim okvirima upravo hrvatsko rano srednjovjekovlje nepresušno vrelo interpretacija koje uvijek iznova potkrepljuju gotovo mitske predodžbe o najranijoj hrvatskoj povijesti, često korištene u dnevopolitičke svrhe. U tim koncepcijama nacionalna je povijest nepromjenljiva kategorija, ona je svezremenska i bezvremenska, nudi vječne i neoborive istine s konačnim ciljem, što, dakako, vodi u politizaciju povijesti i čak u politizaciju historije. Pritom se, projekcijom suvremenih datosti u prošlost, nastoji uspostaviti neprekinuti kontinuitet nacionalnoga i državnoga identiteta, što otkriva duboko, bitno nerazumijevanje povijesnih realiteta.

Izvori

Prokopije. *Gotski rat: Procopius Caesariensis. Opera omnia II (De bellis libri V–VIII: Bellum Gothicum)*. Priredili Jakob Haury, Gerhard Wirth. Leipzig: Teubner, 1963.

Tuđman, Franjo. *Pristupni govor u hrvatskom Saboru. Zagreb, 30. svibnja 1990.* <<http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-04.htm>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)

Tuđman, Franjo. *Govor u prigodi proglašenja Ustava Republike Hrvatske Zagreb, 22. prosinca 1990.* <<http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-05.htm>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)

Tuđman, Franjo. *Pozdravni govor u prigodi prve posjete pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj. Zagreb, 10. rujna 1994.* <<http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-11.htm>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)

- Tuđman, Franjo. *Vlak slobode – govor u Splitu. Split, 26. kolovoza 1995.* <<http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-12.htm>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)
- Tuđman, Franjo. *Govor u prigodi prve obljetnice Oluje. Knin, 5. kolovoza 1996.* <<http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-14.htm>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)
- Tuđman, Franjo. *Govor u prigodi primanja Republike Hrvatske u članstvo Vijeća Europe. Strasbourg, 6. studenoga 1996.* <<http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-15.htm>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)
- Tuđman, Franjo. *Poslanica Predsjednika Republike Hrvatskom državnom saboru. Zagreb, 18. prosinca 1997.* <<http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-18.htm>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)
- Ustav na Republika Makedonija. <<http://www.dzr.gov.mk/Uploads/ustavrm.pdf>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)
- Ustav Republike Crne Gore. <<http://www.gov.me/biblioteka/1055251939.pdf>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)
- Ustav Republike Hrvatske. <<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232289.html>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)
- Ustava Ceske republiky. <<http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/constitution.html>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)
- Ustava Republike Slovenije. <<http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)
- Ústava Slovenskej Republiky. <<http://cpp.fmed.uniba.sk/Doc/ustava.pdf>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)
- VIIINJ I: Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije I.* Priredili F. Barišić, M. Rajković, B. Krekić, L. Tomić. [Srpska akademija nauka. Posebna izdanja, knjiga 241. Vizantološki institut, knjiga 3]. Beograd: Izdavačko preduzeće, 1955.
- Žanko, Dražen. *Od stoljeća sedmog.* <<http://www.crolinks.com/cromusic/o/od-stolje.htm>>. (Pristupljeno 25. veljače 2010.)

Literatura

- Ančić, Mladen. 2008. Kako danas čitati studije Franje Račkoga. U: Franjo Rački. *Nutarnje strane Hrvatske prije XII. stoljeća.* Priredio Mladen Ančić. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Budak, Neven. 2009. Using the Middle Ages in Modern-day Croatia. U: *Gebrauch und Missbrauch des Mittelalter, 19.–21. Jahrhundert / Uses and Abuses*

- of the Middle Ages: 19th – 21st Century / Usages et Mésusages du Moyen Age du XIXe au XXIe siècle.* János Bak, Jörg Jarnut, Pierre Monnet, Bernd Schneidemüller (ur.). (MittelalterStudien 17). München: Wilhel Fink.
- Gearry, Patrick J. 2002. *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe.* Princeton: Princeton University Press.
- Gerner, Kristian. 1994. King Arthur, Charlemagne and Soros: Aggression and Integration i Europe. *Yearbook of European Studies* 11 [Expanding European Unity – Central and Eastern Europe]: 37–68.
- Grgin, Borislav. 2007. Primjer selektivnog pamćenja: hrvatski srednjovjekovni vladari u nazivlju ulica i trgova najvažnijih hrvatskih gradova. *Povijesni prilozi* 26: 283–295.
- Marjanović, Bojan. 2007. Promjena vlasti, promjena ulica. *Diskrepancija* 8 (12): 105–127.
- Morrissey, Robert John. 2003. *Charlemagne and France: A Thousand Years of Mythology.* [Laura Shannon Series in French Medieval Studies]. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press.
- Stanić, Jelena, Laura Šakaja, Lana Slavuj. 2009. Preimenovanje zagrebačkih ulica i trgova, *Migracijske i etničke teme* 25 (1–2): 89–124.
- Strčić, Petar. 2008. Hrvatski povijesni kontekst mirovne konferencije i ugovora u Parizu (1946.–1947.). *Adrias* 15: 95–108.
- Šimić, Ivan. 1998. Promišljanja o stanju šumarstva na pragu 21. stoljeća. *Hrvatske šume* 2 (19/20): 1–3.